

Milan Uzelac

Vršac

Večita pitanja na novom rasršću¹

(Perspektive drugog početka filozofije)

(rezime)

Nakon veličanstvenog početka u staroj Grčkoj, filozofija je u više navrata pokušavala da ponovi svoj početak tako što mu se misleći svoj usud uporno vraćala i nije čudno što je, tokom svoje duge istorije, kad god bi se našla u nekoj aporijskoj situaciji, proglašavala i svoj kraj, s manjom ili većom uverenošću, s manjom ili većom pompeznošću. Moglo bi se čak tvrditi i da je sa svakim velikim filozofom filozofija dolazila i do svoga kraja u smislu celine, no svi ti „krajevi“ običnu su se pokazivali kao plodonosni nastavci a ne tragični, definitivni završeci. Ako se stoga filozofija posmatra kao potraga za novim, drugim početkom, onda je stanje filozofije danas (u vreme za nju najnepogodnije, u vreme kada se ona svima čini nepotrebnom i spekulativnim balastom), najplodnije za promišljanje njene moguće perspektive, kao i pitanja: da li i mi s njom zalazimo u poslednju njenu hebdomadu ili otvaramo još jedan drugi no sasvim drugačiji početak. Ovo je tema moga priloga.

1.

Opredelenje za naslov *Perspektive filozofije* u prvom redu sadrži u sebi pretpostavku da filozofija ima perspektive i da je pred njom otvoreno buduće vreme. Ako je tako, onda bi trebalo da postoji i saglasnost oko jednog svima prihvatljivog određenja filozofije danas, kao, i oko nespornosti postojanja budućeg vremena filozofije.

Što se ovog drugog tiče, mnogi se sa tim neće odmah i saglasiti: nakon raspada kauzalističke slike sveta, koja je vladala od vremena Njutna pa sve do prve polovine XX stoleća, teško se može izbeći utisku da vremena budućeg kao takvog nema, ali, i

¹ Rezime izlaganja na skupu *22. Dani Frane Petrića, Perspektive filozofije / Perspectives of Philosophie*, Cres, Hrvatska, 22-25. septembar 2013. godine.

da raspolažemo s premalo činjenica na osnovu kojih bismo bilo šta mogli pouzdano i s izvesnošću o neposredno nadolazećem nešto određeno i reći, a što potvrđuju i svi neostvareni futuristički projekti poslednjih stoleća izloženi u senci vere u ideju progresa.

Deficitarnost progresivnog mišljenja, uzdrmanog često naizgled i najbanalnijim otkrićima, ali potom s krajnje dalekosežnim posledicama, morala se odraziti i na ideju filozofije, te stoga nije nimalo slučajno da se već preko dva stoleća s toliko upornosti govori o kraju filozofije, o potrebi njenog prevladavanja, o nužnosti izlaska iz filozofije, ili njenog napuštanja kao anahronog načina mišljenja koje pripada ranijim epohama a u našem nema više ni svoju raniju opravdanost ni smisao.

Sve ovo može biti u velikoj meri nesporno, ali samo do časa dok se ne postavi pitanje funkcionalnosti i smisla, pitanje pojedinačnog opstanka i sveta. Učini li se to, a tako nešto se zbiva uvek iznova i u naše vreme (premda u različitim formama), mi se, hteli to ili ne, vraćamo osnovnim pitanjima filozofije kao kretanja mišljenja (prihvatili je, ili odbacivali), i mi pritom filozofiramo, kako na to ukazuje već Aristotel (ili neki od njegovih učenika) u *Protreptiku*.

Tako nam se, na jedan od bitnih načina, filozofija otkriva u svojoj večnoj formi, jasno ukazujući na nemogućnost njenog olakog prevladavanja kao temeljnog našeg odnosa prema svetu i smislu našeg življenja u njemu. Nije stoga nimalo slučajno što je nemački filozof Eugen Fink, pre skoro pola veka, odgovarajući da pitanje da li je fenomenologija živa ili mrtva, rekao da je jedna filozofija živa ukoliko budi pitanja i da se, kad je reč o fenomenologiji, na pomenuto pitanje može odgovoriti pozitivno, pošto njenu životnost i dalje potvrđuje otvoreno pitanje sveta.

Ako na ovaj način pristupamo pitanju „perspektivnosti“ filozofije, naš odgovor biće potvrđan.

2.

Međutim, o perspektivi filozofije moguće je govoriti i na drugačiji način, polazeći od pojedinih velikih *filozofijâ* o kojima

nam govori istoriografska njena tradicija. Ne možemo se ne saglasiti sa stavom Hegela da je svaka filozofija izraz svoga vremena, da je bitno određena horizontom vremena u kojem je nastala i u kojem se formirala. To nam omogućuje da govorimo o filozofiji Platona, Prokla, ili Franje Petrića, o filozofiji Aristotela, Tome ili Suaresa, o filozofiji Dekarta, Lajbnica ili Hegela. Iako su pitanja koja pokreću pomenuti filozofi i danas otvoreni problemi, za svakog od pomenutih mislilaca možemo s punim pravom reći da kod njega nalazimo jednu filozofiju *zamišljenu* i izloženu u njenoj celini. Uostalom već Hegel u jednom od svojih ranih spisa piše da je „svaka filozofija u sebi završena, poput umetničkog dela i da je totalitet u sebi“².

No, ako je odista tako, onda imamo pred sobom niz filozofijâ u svojoj završenoj formi i mogli bismo reći da se sa svakom od njih završila i sama *filozofija*. Tako nešto iskusili smo već kad je reč o kraju umetnosti koji je takođe tematizovao Hegel, na početku svojih predavanja iz estetike pre skoro dva stoleća. Ako i ostavimo po strani pitanje da li je tu reč tek o kraju nekog određenog stila ili možda i umetnosti kao takve, ako ostavimo po strani i to da mi živimo posle kraja umetnosti, okruženi krhotinama njenih manifestnih oblika, a da naš svet više nije svet koji je determinisan odnosom spram umetnosti i najvišim vrednostima koje su stolećima određivale razvoj zapadne kulture – ne možemo se oteti utisku da i tu imamo pred sobom primer kraja određene umetničke paradigme, određenog načina viđenja sveta umetničkim sredstvima.

Nije stoga nimalo slučajno da su mnogi videli kraj umetnosti u delima Maljeviča, Mondrijana i Kandinskog, premda je svojevrsnu vrstu „kraja umetnosti“ moguće videti i u poznim delima Goje, ili, ako je o muzici reč, u poznim Betovenovim gudačkim kvartetima. Činjenica je, a to se pokazuje najvažnijim, da i posle toga, umetnost i dalje traje, budući da je reč o otvorenom pojmu koji u svakom novom vremenu ima i svoje nove granice.

² Hegel, G.V.F.: *Razlika između Fihteovog i Šelingovog sistema filozofije*.

Na isti način moguće je govoriti i o filozofiji: moglo bi se s punim pravom tvrditi kako se filozofija završila i zaokružila s misaonim delom presokratovaca, te da „celokupnu njenu *istoriju*“ imamo izloženu u Ničeovom spiju *Filozofija u fragedijskom razdoblju Grka*. Možda je još korak dalje otišao Eugen Fink kada je polazeći od „prve istorije filozofije“ Aristotelove, izložene na tlu metafizike, izlaganje u knjizi *Temeljni problemi antičke filozofije*³ završio tumačenjem pojma *eón* kod Parmenida, s napomenom da „Anaksimandar, Heraklit i Parmenid ni danas još nisu „prevladani“⁴ .

Nastavimo li tako, okvire filozofskog mišljenja mogli bismo zatvoriti već izlaganjem o Anaksimandru. Hteli to ili ne, ako ovaj stav domislamo do kraja, doći ćemo do jednog od najprihvatljivijih zaključaka: sa svakim velikim filozofom završava se filozofija i sa svakim novim filozofom počinje ali i završava se jedna nova filozofija.

3.

Konačno, moguće je filozofiju odrediti i s obzirom na njen početak. Za taj početak punu odgovornost „snose“ isključivo stari Grci. Stvaranjem filozofije, za šta nisu imali nikakvog uzora kod drugih naroda, oni su, po rečima Finka, stvorili jednu „potpuno novu mogućnost mišljenja i čak više od toga – bitni prostor istine u kojem prebivaju svi potonji mislioci zajedno sa svojim filozofiranjem“⁵.

Ako se pođe korak dalje u pravcu filozofskog tematizovanja *početka* kao *početka filozofije*, tu se, jasno je, odmah, moramo obratiti najvećem filozofu proteklog stoleća – Martinu Hajdegeru. Osnovni problem u mišljenju biti filozofije Hajdeger je video u fenomenu njenog *početka*. U tome da nešto može nastati na bitno novi, od svega različiti način, on je video ne

³ Fink, E.: *Grundfragen der antiken Philosophie*, Hrsg. Franz-A. Schwarz, Königshausen & Neumann, Würzburg 1985.

⁴ *Op. cit.*, S. 225.

⁵ Fink, E.: *Grundfragen der antiken Philosophie*, Hrsg. Franz-A. Schwarz, Königshausen & Neumann, Würzburg 1985, S. 14.

samo odlučujuću nit vodilju mišljenja, već onu Arijadninu nit koja bi mogla izvesti nas iz lavirinta sveta.

No, potom, i njemu samom, neophodnost tematizovanja drugog početka i njegova nužnost koja sledi iz prvog početka a koji tek u svetlu ovog drugog dobija svoj pravi smisao, delovala je toliko iznenađujuće da je problem početka postao osnovna tema njegovog mišljenja, do te mere dominantna da je nadmašila i slavu veličanstvenog nastojanja da se otvori uvid u novi a bitni smisao bivstvovanja⁶.

I u svakom slučaju: filozofija iako beskorisna, ali zato najvrednija, pitajući o istini bivstvovanja, i istinu temeljeći u istinitom, vraćajući se početku prevladavanjem sebe, ostaje živa u otvorenoj budućnosti jer, „Philosophie ist immer ein Anfang und fordert die Überwindung ihrer selbst“⁷.

Milan Uzelac

**EWIGE FRAGEN AM NEUEN SCHEIDEWEG
(Perspektiven des zweiten Anfangs der Philosophie)**

Nach dem grandiosen Anfang im antiken Griechenland versuchte die Philosophie mehrmals ihre Anfänge zu wiederholen und daher ist es auch nicht verwunderlich, dass sie während ihrer langen Geschichte jedes Mal, wenn sie sich in einer Situation der Aporie befand, mit geringerer oder größerer Gewissheit, bzw. mit geringerer oder größerer Pomposität auch ihr Ende verkündete. Man könnte sogar behaupten, dass mit jedem größeren Philosophen die Philosophie an ihr Ende im Sinne ihres Ganzen gelangte, doch all diese "Enden" haben sich gewöhnlich als fruchtbare Fortsetzungen und nicht als tragische und definitive Abschlüsse erwiesen. Wenn man daher die Philosophie als Suche nach einem neuen und zweiten Anfang betrachtet, dann ist der Stand der Philosophie heute (in einer für sie ungünstigsten Zeit, in einer Zeit, in der sie allseits als ein unnötiger und spekulativer Ballast angesehen wird) am fruchtbarsten für das Denken ihrer möglichen Perspektive und der Frage, ob wir mit ihr in ihre letzte Hebdomade treten, oder ob wir einen anderen, dafür jedoch gänzlich andersartigen Anfang machen. Dies ist das Thema meines Beitrags.

⁶ Reč je o tome kako Hajdeger s pitanja o smislu bivstvovanja prelazi na pitanje o temelju istine bivstvovanja.

⁷ Heidegger, M.: Beiträge zur Philosophie (vom Ereignis), GA 65, V. Klostremann, Frankfurt am Main, S. 37.